
ارز در لایحه بودجه سال

۱۳۸۱ کل کشور

دفتر بررسی‌های اقتصادی^۱

مقدمه

ارز در لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ جایگاه ویژه‌ای دارد. براساس بند ۸، از تبصره ۲۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۰، دولت مکلف شد که در نیمه نخست سال ۱۳۸۰ با انجام مطالعات و بررسی‌های کارشناسی، مقدمات قانونی و امکانات اداری و مالی لازم برای یکسان‌سازی نرخ ارز را فراهم و لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ کل کشور را بر مبنای نرخ یکسان ارز به مجلس ارائه نماید. به طوری که، باعث افزایش بدهی‌های دولت به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۱ و سال‌های بعد نشود؛

---

۱. این مقاله در دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش و توسط خانم دکتر لیروزه خلعتبری تهیه و تنظیم شده است.

نرخ کالاهای اساسی و خدماتی که ارز آن‌ها با نرخ دولتی تأمین شده است، افزایش نیابد؛ تعادل بودجه دولت از لحاظ درآمد و هزینه را حفظ نماید؛ سیاست‌هایی را اتخاذ نماید که موجبات تقویت تولید ملی و صادرات غیر نفتی را فراهم آورد. بررسی‌های ذکر شده در قانون بودجه سال ۱۳۸۰ در عمل تا اواخر سال ۱۳۸۰ صورت نپذیرفت و تنها در زمان تدوین لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ بود که موضوع ارز به صورت جدی مطرح شد. در جریان کار بحث‌هایی مطرح شد ولی هرگز مدرک مستندی که نشان دهد نرخ برابری پول‌های خارجی به ریال ایران در چه حد باید باشد یا با چه معیارهایی باید شناسایی شود، تدوین و ارائه نشد. به نظر می‌رسد که در نهایت نرخ پایه برای برابری ریال ایران با دلار آمریکا بر مبنای توافق و اجبار به داشتن یک نرخ برای تهیه بودجه دولت، برگزیده شد.

به قاعده عرف، مسائل مربوط به ارز در بودجه سال ۱۳۸۱ باید بر مبنای خواسته قانون بودجه سال ۱۳۸۰ و با در نظر گرفتن قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا، قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و مجموعه دستورهای قانونی موردی یا باقی مانده از قوانین بودجه سال‌های پیش نوشته شده باشد. بنابراین برای ارزیابی سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ باید تمام مبنای بالا مورد عنایت قرار گیرد.

نگاهی به ساختار وضعیت ارزی در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱

بنا به تعریف، ساختار وضعیت ارزی، مجموعه مشخصه‌هایی است که نشان می‌دهد ویژگی‌های سیاست ارزی کشور در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ چیست. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. تعیین سیاست ارزش‌گذاری بر ریال ایران

یکی از مهم‌ترین تصمیم‌هایی که بانک مرکزی باید اتخاذ کند این است که سیاست تعیین ارزش ریال ایران را مشخص نماید. در سال ۱۳۸۰، ریال ایران در چارچوب سیاست شناوری آزاد ارزش‌گذاری شده است. اثبات برابری این وضع برای اقتصاد ایران به انجام تحقیقاتی نیاز دارد که تاکنون انجام نشده است.

به نظر نمی‌رسد که اقتصاد ایران با جریان شناوری آزاد پول ملی سازگار باشد و عدم اطمینان برخاسته از نوسان‌های شدید ارزهای بین‌المللی، به یقین بر پیکره اقتصاد کشور آسیب وارد کرده است. به نظر می‌رسد که نوعی سیاست تثبیت‌های انعطاف‌پذیر می‌تواند ضامن گریز از مداخله‌های دلبخواهی در ارزش ریال شود.

بر اساس سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، ریال ایران با اجرای نوعی سیاست شناوری ارزش‌گذاری

می شود. در بند «ب» از تبصره ۲۱ که به پول و ارز اختصاص دارد، معادل ریالی درآمدهای حاصل از صادرات نفت با نرخ روزانه مورد معامله در بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران پرداخت می شود. براساس پاراگراف دوم از همین بند بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با نظارت کمیته ماده ۸۶ قانون برنامه سوم، مسئولیت تنظیم و ایجاد تعادل در بازار ارز و مدیریت تراز پرداخت های ارزی را بر عهده دارد. با وجود این متن، هنوز سیاست ارزی کشور در مورد ارزشگذاری ریال ایران مشخص نیست. تداوم ابهام در این سیاست که نقش کلیدی در ایجاد چشم انداز وضعیت ارزی کشور دارد، باعث می شود که کشور در معرض خطر از دست دادن کنترل بر بازار ارز قرار گیرد.

۲. تعیین نرخ برابری پایه ریال ایران

انتخاب نرخ پایه برابری ریال در قالبی که بحث های اصلی آن ارائه شد، در حد هر دلار امریکامعادل ۷,۷۰۰ ریال معین شد. در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، هیچ اشاره ای به این نرخ نشده و رقم مورد بحث تنها از شنیده های موجود برداشت شده است. در محاسبه نرخ برابری دلار امریکابه ریال ایران می توان از دو عدد دلاری و ریالی درآمد دولت از محل صادرات نفت خام (کندبودجه ای ردیف ۸۱۰۱۰۰ با عنوان فروش نفت خام) استفاده کرد. عدد ریالی در این سرفصل معادل ۹۸,۵۶۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال است که براساس بند «ب» از تبصره ۲۱ لایحه بودجه باید معادل ۱۴,۹۰۰,۰۰۰,۰۰۰ دلار امریکا باشد. نرخ می که از این برابری به دست می آید، هر دلار ۸۷,۶۱۴ ریال است. در صورتی که معادل ریالی درآمد نفت با نرخ ۷,۷۰۰ ریال برای هر دلار تبدیل شود، درآمد ارزی در سند بودجه معادل سقف ۱۲,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰ دلار می شود. در این صورت می توان نتیجه گیری کرد که یا دولت نرخ برابری پایه را در حد هر دلار معادل ۶,۶۱۴ ریال قرار داده است یا آن که دست کم یکی از دو رقم ریالی و ارزی ذکر شده در سند لایحه بودجه نادرست است. یعنی تمام ۱۴۸ میلیارد دلار از محل صادرات نفت خام نیست و بخشی از آن برداشت از سایر ذخایر است.

۳. ضابطه تعیین نرخ برابری

برای تعیین نرخ برابری ریال به پول های خارجی باید ضابطه ای مشخص می شد که ضامن برقراری پاره ای ویژگی های مطلوب از نظر دولت باشد. برای گزینش نرخ باید دلایلی وجود داشته باشد که نقطه شروع حرکت در چارچوب سیاست جدید را نشان دهد. به عنوان مثال، اگر ثبات نرخ، بدون مداخله های اختلال گرانه، مدنظر قرار می گرفت، دریافتی درازمدت

بخش نفت باید به عنوان نرخ پایه، مبنای قرار می‌گرفت که آن هم نیاز به یک مطالعه مقدماتی داشت. در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ به مبنای گزینش نرخ پایه برابری و ضوابطی که می‌تواند ضامن برقراری ثبات در این نرخ باشد، هیچ اشاره‌ای نشده است.

۴. ضابطه مدیریتی دستیابی به خواسته‌های معین شده

برای حفظ ثبات در نرخ معین شده استفاده از ساز و کارهای متکی به قاعده‌های بازار ضرورت دارد اداره وجوه نفتی در حساب‌های ثبات آفرین باید به شیوه‌ای باشد که الزام‌های مورد نظر را برآورده سازد. ساز و کار مورد استفاده در ایران حساب ذخیره ارزی است که نقش «حساب ثبات آفرین ارزی» را بر عهده دارد. در بودجه سال ۱۳۸۱ حساب ذخیره ارزی وجود دارد، ولی هیچ رفتاری که نشانه وجود نوعی مدیریت یا درخواستی ویژه در چارچوب آن حساب باشد، در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ دیده نمی‌شود. از آن‌جا که لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ به طور کامل با ضوابط بین‌المللی تطبیق داده نشده است، حساب بدهی‌ها و تغییر در بدهی‌های دولت وجود ندارد. بنابراین نشانه‌ای هم از برآورد احتمالی موجودی حساب ذخیره ارزی در بودجه وجود ندارد.

در مورد حساب ثبات آفرین ریالی^۱ که در واقع باید به عنوان مکمل حساب ثبات آفرین ارزی عمل کند، چارچوب مدون شده در برنامه سوم هم، در نفس خود فاقد ساز و کارهای لازم است. قابل ذکر است که در لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ هیچ‌گونه ذکر از این حساب وجود ندارد. به طور خلاصه، سند لایحه بودجه به عوامل به وجود آورنده ثبات در سیاست ارزی و نظام یکسان‌سازی نرخ برابری ریال به پول‌های خارجی توجه مشخصی ننموده است. به بیان دیگر، ضابطه‌های مدیریتی حفظ نرخ برابری یکسان در طول سال ۱۳۸۱ مشخص نیست.

۵. تشخیص تحولاتی که در نتیجه عملکرد اقتصاد با نرخ جدید بروز می‌کند

برای رسیدن به این تشخیص باید دید که نرخ برگزیده چگونه بر بخش‌های مختلف در اقتصاد ملی اثر می‌گذارد. یکی از خواسته‌های برنامه‌ریزان کشور باید عنایت به این نکته باشد که سیاست برابری یکسان نرخ ارز باعث ضربه خوردن اقتصاد کشور نشود و گروه‌هایی از کارگزاران اقتصاد در نتیجه این سیاست دچار بحران نشوند. برای این کار باید به همراه بودجه گزارش ویژه‌ای داده می‌شد که در آن دولت اثر سیاست یکسان‌سازی نرخ برابری ریال به

۱. Foreign Currency Stabilization Account.

۲. National Currency Stabilization Account.

پول‌های خارجی را بر بخش‌های مختلف ارزیابی می‌کرد. وجود این شناخت اولیه سبب می‌شد که مسئولان با آرامش خاطر به نقاط مثبت سیاست یکسان‌سازی نظر داشته باشند. برای شناخت اثرات سیاست یکسان‌سازی باید از ماتریس حساب‌های اجتماعی استفاده شود و بر اساس آن تحولات اقتصادی برخاسته از تغییر ارزش ریال به شکل بخشی شناسایی شود. اگر قرار باشد سیاست جدید موجبات تقویت تولید ملی را فراهم آورد، ابتدا باید تحولات احتمالی شناسایی شوند. در نهایت، باید مشخص شود که آسیب‌پذیری هر یک از بخش‌ها در مقابل تغییر ارزش ریال چه قدر است. در یک بررسی کارشناسی با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی می‌توان نرخی را برگزید که در آن آسیب وارد آمده به اقتصاد ملی در حد پایین‌ترین میزان خود قرار داشته باشد. به نظر نمی‌رسد که چنین بینشی در زمان گزینش سیاست جدید مطرح شده باشد. دست کم سند لایحه بودجه به وجود هر نوع مطالعه‌ای در مورد اثرهای احتمالی سیاست جدید اشاره‌ای نکرده است.

۶. تعیین معیارهای شناسایی وضعیت در ارتباط با عملکرد پول ملی

نکته دیگری که باید در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ مدنظر قرار می‌گرفت، روال ارزیابی صحت نرخ برابری انتخاب شده است. بودجه یا گزارش پیوست آن باید برای ارزیابی معیارهایی را معرفی کند. این معیارها باید به اندازه کافی شفاف باشند تا بتوانند وضعیت را به روشنی و در اسرع وقت نشان دهند. به قاعده عرف، لایحه بودجه باید در تبصره ۲۱ ضوابطی را برای شناسایی تحولات وضعیت اقتصادی کشور در چارچوب سیاست جدید ارزی انتخاب و سازمانی از مجموعه دولت را مسئول نظارت بر شاخص‌های برگزیده کند.

شایسته است تعیین معیارها و ارزیابی جریان آن‌ها به صورت یک وظیفه دائمی در بانک مرکزی متمرکز باشد. معیارهای مهم از دیدگاه نرخ ارز عبارت‌اند از تغییر تراز پرداخت‌های کشور، تغییر صادرات غیرنفتی کشور، جریان ورود سرمایه و سرمایه‌گذاری خارجی در کشور. این معیارها باید مبنای ارزیابی عملکرد سیاست‌های ارزی کشور قرار گیرند. در سند بودجه سال ۱۳۸۱، بانک مرکزی مسئول تنظیم و ایجاد تعادل در بازار ارز و مدیریت تراز پرداخت‌های ارزی کشور شناخته شده ولی قاعده‌ای برای تنظیم روال بازار ذکر نشده است. در هر صورت رابطه بین بانک مرکزی و کمیته نظارتی در بودجه با آن چه در برنامه ذکر شده است، تفاوت دارد.

۷. روش رسیدن از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب

بنا به عرف، نظام یکسان نرخ برابری پول ملی به پول‌های خارجی باید بعد از طی یک دوره

گذریه مسیر بهینه یا مطلوب برسد. به نظر نمی‌رسد که در بودجه ارائه شده به این نکته توجهی شده باشد. در هر صورت، در سند لایحه بودجه شواهدی وجود ندارد که نشان دهد نرخ مطلوبی می‌تواند وجود داشته باشد.

به طور خلاصه، سند لایحه بودجه یا سایر مستندات بودجه‌ای، معیاری که براساس هفت ویژگی فوق‌الذکر نشان دهنده وضعیت ارزی است ارائه نمی‌دهند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ موضوع محوری سیاست ارزشگذاری بر ریال نادیده گرفته شده است.

تحقق شروط مندرج در قانون بودجه سال ۱۳۸۰

در قانون بودجه سال ۱۳۸۰ شروطی برای اجرای سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز گذاشته شده بود که برآورده کردن آن‌ها ضرورت دارد.^۱ در ادامه امکان برآورده شدن این شروط بررسی شده است.

۱. کاهش مقدار بدهی‌های دولت به بانک مرکزی در زمان تغییر به سیاست جدید ارزی سیاست یکسان‌سازی نباید باعث افزایش بدهی‌های دولت در سال ۱۳۸۱ و سال‌های بعد شود. در هیچ یک از گزارش‌های همراه سند بودجه و نیز در اصل سند لایحه بودجه، گزارش بدهی‌های دولت، تغییرات این بدهی‌ها و عوامل مؤثر بر این تغییرات ارائه نشده است. همچنین نشانه‌ای از میزان بدهی‌های دولت در دست نیست. شایسته است دولت گزارشی به مجلس ارائه نماید که نشان دهد چگونه بعد از اجرای سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز به شیوه پیشنهادی بدهی‌های دولت در سال ۱۳۸۱ و سال‌های بعد افزایش نمی‌یابد. قدر مسلم این است که شواهد موجود برآورده نشدن این شرط را محتمل می‌دانند.

از آن جا که در وضعیت جدید، نرخ رسمی ارزش برابری ریال به دلار آمریکا، در سطحی بالاتر از هر دلار آمریکا معادل ۱,۷۵۰ ریال قرار دارد، در اصطلاح گفته می‌شود که ریال تضعیف شده است. در قبال این تضعیف رفتاری قانونی وجود دارد که براساس آن دولت موظف است از محل مازاد ارزشی که در برابری دارایی‌های خارجی پیش می‌آید، ابتدا بدهی‌های دولت به بانک مرکزی را بپردازد. بنابراین، برخلاف وضعی که در سال ۱۳۷۲ اتفاق افتاد، ضرورت داشت که در کنار بودجه سال ۱۳۸۱، بدهی دولت بلافاصله کاهش یابد. در سند بودجه نشانه‌ای از این

۱. بند ۸ از تبصره ۲۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۰.

تسویه حساب وجود ندارد و اشاره‌ای هم به تضعیف ریال نشده است.

۲. تنظیم نرخ کالاهای اساسی در حد کنونی

یکی از الزاماتی که هر دولتی در جهان می‌پذیرد این است که برخی کالاها و خدمات ضروری رابه قیمتی ارزان‌تر از قیمت بازار به مردم عرضه کند. این اصل بدون استثنا در تمام کشورهای جهان وجود دارد و در ایران هم هنگامی که بودجه دولت با معیارهای جهانی ندوین شود، به سادگی می‌توان میزان یارانه پرداختی در بودجه دولت را با سایر کشورهای جهان مقایسه کرد. برای پرداخت انواع یارانه‌های رفاهی، روش متعارف تأمین مالی از محل مالیات‌ها است. از آن‌جا که مقدار این یارانه‌ها در بودجه کشور بسیار محدود است، هیچ مشکلی برای استمرار آن وجود ندارد. در واقع پرداخت این یارانه وضع عادی زندگی را مختل نمی‌کند و برای پرداخت آن به تضعیف اضافی ریال نیازی نیست.

در جدول شماره ۱ میزان یارانه اعطایی در بودجه سال ۱۳۸۱ برحسب زمینه‌های اعطای یارانه آمده است. در این جدول دیده می‌شود که ۹۳/۳۵ درصد یارانه به موضوع‌های متفرقه اعطاشده است. این پرداخت‌ها در هزینه‌های دستگاه‌های اجرایی دولت ثبت شده است. یارانه پرداختی به چهار امور بودجه‌ای تنها ۶/۶۵ درصد رقم یارانه‌ای است که دولت مدعی پرداخت آن است.

جدول ۱- یارانه‌های اعطایی در بودجه دولت

حوزه اعطای یارانه	مبلغ به میلیون ریال	سهم به درصد
امور عمومی	۱,۴۲۲,۰۲۷	۳/۷۴
امور دفاعی	—	—
امور اجتماعی	۳۶۴,۷۲۸/۲	۰/۹۶
امور اقتصادی	۷۴۲,۳۳۴/۸	۱/۹۵
جمع چهار امور	۲,۵۲۹,۰۹۰	۶/۶۵
متفرقه	۳۵,۵۰۶,۸۰۰	۹۳/۳۵
جمع کلی*	۲۰,۵۶۴,۹۸۰	۱۰۰

* قابل توجه است که ریز ارقامی که برای موارد فوق ارائه می‌شود با سرجمع چهار امور سازگاری ندارد.

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۳۸۱.

پارانه های پرداختی به چهار امور بودجه ای در مجموع معادل ۷۰۴ درصد مصارف بودجه عمومی دولت و ۰/۳۸ درصد مصارف بودجه کل کشور است. وقتی کل رقم پارانه اعطاشده مدنظر فرار گیرد، نسبت این رقم به مصارف بودجه عمومی دولت به ۱۵۵۹ درصد و به مصارف بودجه کل کشور به ۵/۷۳ درصد می رسد.

نکته قابل توجه این است که در بودجه سال ۱۳۸۱ دورقم ۱۲,۷۳۷ میلیارد ریال و ۲۰,۷۰۵ میلیارد ریال بابت پارانه کالاهای اساسی و مابه التفاوت نرخ ارز کالاهای پارانه ای ثبت شده است. این دو رقم با فرض آن که تمام کالاها در سال ۱۳۸۰ با نرخ ۱,۷۵۰ ریال برای هر دلار خریداری می شدند، رقمی معادل ۵۶۶ میلیارد دلار می شد. ثبت این رقم کلان بدون ارائه جزئیات و بدون درخواست آیین نامه اجرایی، این توهم را ایجاد می کند که تحقق چنین پرداختی مدنظر نبوده است.

در هر صورت، اگر فرض شود که دولت در طول سال رقم جدول شماره ۱ را پرداخت خواهد کرد، می توان پذیرفت که بار مالی نرخ گران ارز در سال ۱۳۸۱ تا حد زیادی جبران شده است. پذیرش این فرض با روشی که ارقام ارائه شده اند، فرضی بسیار خوش بینانه است. در همین راستا، اعطای مابه التفاوت به صورت مستقیم هم در واقع نوعی ادامه سیاست چندنرخ ارز تلقی می شود. در نهایت باید به این نکته عنایت شود که صرف پرداخت مابه التفاوت ارز برای حفظ نرخ کالاها و خدمات تهیه شده با ارزشناور کفایت نمی کند، زیرا در اثر تورمی که بر اثر سیاست های بودجه ای سال ۱۳۸۱ ایجاد می شود، قدرت خرید مردم کاهش می یابد و نرخ موثر کالاها و خدمات مورد بحث افزایش می یابد. به بیان دیگر، جبران تغییرات قیمت و قدرت خرید مردم باید هم زمان صورت پذیرد تا بتوان گفت که نرخ یک کالا یا خدمت ثابت باقی مانده است.

۳. حفظ تعادل در بودجه دولت

اگر مبنای انتخاب نرخ برابری ریال به پول های خارجی حفظ تعادل در بودجه دولت باشد، لازم است سندی ارائه گردد که نشان دهد نرخ برابری جدید تعادل بودجه ای را مختل نمی کند. چنین سندی به همراه لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ ارائه نشده است. از طرف دیگر، بودجه دولت نیمه کاره تطابق داده شده و این امر سبب می شود که تصویر کسری بودجه در سال ۱۳۸۱ در مقایسه با سال های پیش مخدوش باشد. به عبارت دیگر، به درستی نمی توان گفت که در سال ۱۳۸۱ کسری بودجه چه قدر خواهد بود.

فقدان گزارش عملکرد بر مبنای روال جدید بودجه نویسی، عدم تطابق بودجه مصوب سال ۱۳۸۰ با نظام جدید و فقدان گزارش تطبیق کدها سبب شده است که نتوان تصویری از جریان تحولات در دست داشت. با وجود این می توان تصویری از وضعیت کلان بودجه ارائه داد که مورد تأیید سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور است (جدول شماره ۲).

جدول ۲- جریان کسری بودجه و روش های تأمین آن واحد: میلیارد ریال

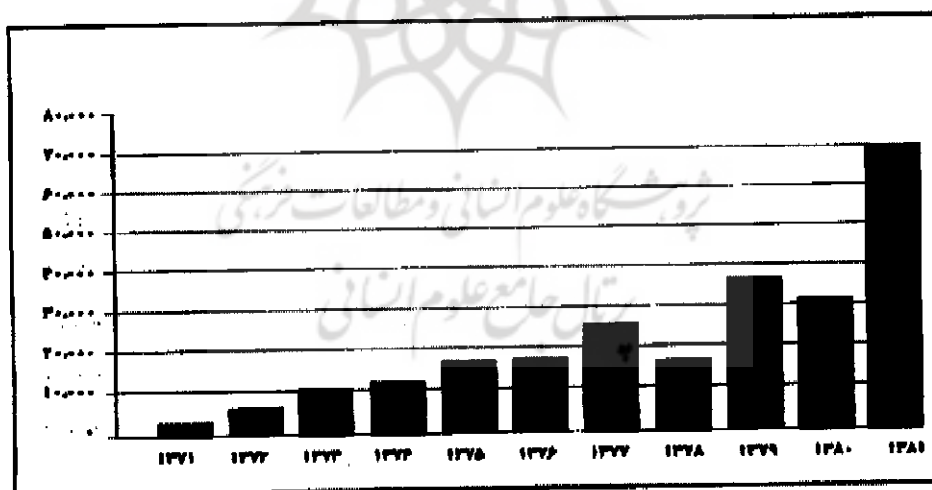
سال	کسری عملیاتی بودجه	خالص فروش دارایی های سرمایه ای	خالص وام گیری و انتشار اسناد بدهی	اختلاف محاسباتی *
۱۳۷۱	۳,۰۳۸/۰	۱,۹۵۴/۲	۱,۰۸۳/۹	۰/۱
۱۳۷۲	۸,۲۱۲/۵	۷,۶۶۷/۷	۵۴۴/۸	—
۱۳۷۳	۱۲,۲۹۶/۵	۱۱,۹۶۲/۹	۳۳۳/۶	—
۱۳۷۴	۱۴,۱۵۴/۹	۱۶,۳۵۵/۶	- ۲,۰۴۱/۸	۱۵۸/۹
۱۳۷۵	۱۸,۰۲۰/۶	۱۸,۲۴۱/۸	- ۲۲۱/۱	۰/۱
۱۳۷۶	۱۸,۷۷۲/۵	۱۷,۳۸۵/۰	۱,۳۸۷/۵	—
۱۳۷۷	۲۸,۲۸۵/۷	۱۰,۵۹۲/۷	۱۷,۶۹۲/۹	- ۰/۱
۱۳۷۸	۱۹,۲۷۶/۷	۱۷,۱۳۸/۵	۲,۱۳۹/۱	۰/۹
۱۳۷۹	۳۸,۱۰۳/۸	۳۷,۲۷۶/۵	۸۲۷/۳	—
۱۳۸۰	۳۳,۴۲۶/۴	۲۹,۸۹۹/۸	۳,۵۲۶/۷	۰/۱
۱۳۸۱	۷۰,۹۱۱/۹	۲۶,۲۶۷/۷	۲۴,۶۴۴/۲	—

* در صورت درستی ارقام کسری عملیاتی باید با خالص فروش دارایی های سرمایه ای و خالص وام گیری جبران شود. وجود اختلاف محاسبات نشان می دهد که دست کم یکی از این ارقام به دقت محاسبه نشده است. از آن جا که این ارقام توسط سازمان مدیریت و برنامه ریزی محاسبه شده هیچ گونه دخل و تصرفی در آن صورت نگرفته است. مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۳۸۱.

روند کسری عملیاتی بودجه نشان می‌دهد که این کسری در فاصله ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۱ بیش از ۲۳ برابر شده است. این در حالی است که در این فاصله تورم با بدبینانه‌ترین فرض‌ها هم نمی‌تواند بیش از ۱۰ برابر شده باشد. به طور خاص، رقم مصوب کسری عملیاتی بودجه دولت در سال ۱۳۸۱ به ۷۲ برابر رقم مشابه سال ۱۳۸۰ رسیده است. چگونه می‌توان این جریان را حرکت در جهت تعادل بودجه از نظر درآمد و هزینه خواند؟

قانون بودجه سال ۱۳۸۰ در مورد کاهش کسری عملیاتی بودجه صراحت دارد و برای اجتناب از هر برداشت متفرقه، ذکر می‌کند که تراز درآمد و هزینه بودجه‌ای مدنظر است. نمودار شماره ۱ جریان کسری عملیاتی بودجه را نشان می‌دهد. واقع امر این است که کسری عملیاتی در سال ۱۳۸۰ اندکی نسبت به سال ۱۳۷۹ بهبود یافته، ولی در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، به شدت تخریب شده است. بنابراین، سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ یکی از اصلی‌ترین شروط طیکسان‌سازی نرخ ارز^۱ را برآورده نکرده است.

نمودار ۱- جریان کسری عملیاتی بودجه

۱. بند ۱۸ از تبصره ۲۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۰.

مقایسه کسری عملیاتی بودجه سال ۱۳۸۱ با متوسط کسری دهه مقدم بر این سال (۱۹,۳۵۸۸ میلیارد ریال) نشان می‌دهد که کسری عملیاتی در سال ۱۳۸۱ معادل $\frac{3}{7}$ برابر متوسط دهه پیشین است. برای تأمین این کسری، بیش از دهه پیشین بر انتشار اسناد بدهی و وام‌گیری از خارج تکیه شده است.

به طور خلاصه، کسری بودجه دولت در سال ۱۳۸۱ نسبت به سال‌های قبل افزایش یافته است. هیچ نشانه‌ای در دست نیست که کسری بودجه در نتیجه یکسان‌سازی نرخ ارز کاهش یافته یا در حال اصلاح و تعدیل است. بنابراین شرط سوم از بند «ث» تبصره ۲۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۰ برای یکسان‌سازی نرخ ارز هم برآورده نشده است.

۴. حفظ ارزش تولید و تشویق صادرات

خواسته چهارم سند بودجه سال ۱۳۸۰ این بود که یکسان‌سازی ارزش ریال عامل حفظ ارزش تولید و تشویق صادرات شود. حتی اگر تمام ارقام برآوردی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در مورد ارزش تولید تأیید شود، در سال ۱۳۸۱ رشد محصول ناخالص داخلی (که براساس جریان برنامه سوم باید معادل $\frac{6}{5}$ درصد بشود) در حد ۵ تا $\frac{5}{5}$ درصد خواهد بود. به بیان دیگر، ارزش تولید رشدی محدودتر از برنامه سوم خواهد داشت. این مطلب نشان می‌دهد که نسبت به شرایط سیاست چند نرخی ارز رشد تولید، کاهش یافته است.

ممکن است گفته شود که ارزش دلاری تولید داخلی باید سیر صعودی داشته باشد. با در نظر گرفتن متوسط موزون نرخ دلار در اقتصاد کشور و با فرض $\frac{5}{5}$ درصد رشد برای محصول ناخالص داخلی در سال ۱۳۸۱ و نیز پذیرش این فرض بسیار خوشبینانه که ارزش دلار در طول سال در حد هر دلار ۷,۷۰۰ ریال ثابت باقی بماند، ارزش تولید ملی واقعی کشور که در سال ۱۳۷۹ معادل ۱۲,۳۶ میلیارد دلار بود و در سال ۱۳۸۰ باید به ۱۰,۴۶ میلیارد برسد، در سال ۱۳۸۱ به ۷,۵۳ میلیارد دلار افت می‌کند. در جدول شماره ۳ ارقام مبنای محاسبات ارائه شده است.

جدول ۳- محاسبه ارزش تولید واقعی

ارزش به میلیارد واحد پول مورد بحث

۱۳۸۱ انتظار	برآورد ۱۳۸۰	همگردد ۱۳۷۹	
۵۷,۹۲۶/۲۸	۵۴,۹۲۵/۳۸	۵۱,۸۱۶/۴	ارزش ریالی محصول ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۱۳۶۹
۷,۷۰۰/۰	۵,۲۵۰/۰	۴,۱۹۱/۷	متوسط نرخ موزون برابری دلار آمریکا به ریال ایران
۷/۵۳	۱۰/۴۶	۱۲/۳۶	ارزش دلاری محصول ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۱۳۶۹

مأخذ: نماگرهای بانک مرکزی، لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، آمارهای مالی بین المللی (IFS).

در مورد تشویق صادرات، وضعیت بسیار پیچیده تر از تولید است. صادرات نفت و سایر کانی ها که توسط دولت انجام می شود، در چارچوب تشویق صادرات مدنظر قرار نمی گیرد. نفت، به ویژه از آن جهت از محاسبات خارج می شود که میزان بهره برداری و صدور آن در قالب توافق های اوپک است و الزاماً به ارزش ریال چندان ارتباط ندارد. در مورد صادرات غیرنفتی عواملی که سبب تشویق این صادرات می شوند عبارت اند از نرخ برابری پول های خارجی حاصل از صادرات کالا و خدمات به ریال، مبلغ تشویق ها و بخشودگی های ریالی و ارزی اعطاشده به صادرات، هزینه تمام شده تولید محصولات صادراتی و ارزش ریالی کالاها و خدمات قابل صدور در بازارهای داخلی. نرخ ارز بر سه عامل از این چهار عامل اثر می گذارد و عامل چهارم (یعنی مبلغ تشویق ها و بخشودگی های ریالی و ارزی اعطا شده به صادرات) هم در قالب سیاست های بودجه ای مشخص می شود. در نهایت با ارزیابی اثر این چهار عامل بر صادرات می توان نتیجه گرفت که صادرات تشویق شده یا سیاست اتخاذ شده از رغبت به صادرات کاسته است.

در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ هیچ نشانه ای از هشیاری نسبت به این روند رفتاری وجود ندارد. در جدول منابع و مصارف ارزی (جدول شماره ۱۵ از جلد اصلی لایحه بودجه) رشد صادرات غیرنفتی کشور که در سال ۱۳۷۹ در حد ۴/۵ درصد برآورد شده، در سال ۱۳۸۰ به حد ۱۵/۳ درصد رسیده است. این رشد در سال ۱۳۸۱ به اندکی بیش از ۱۵ درصد افت می کند

و برای دو سال ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ هم رشدی محدودتر را نشان می‌دهد. به این ترتیب، اگرچه سندی که نشان دهنده تحلیلی مشخص از نحوه اثرگذاری سیاست یکسان سازی نرخ ارز بر تشویق صادرات باشد وجود ندارد، براساس اسناد مکتوب لایحه بودجه، صادرات رشد صعودی یافته‌اند. اگر این روند مبنا قرار گیرد، می‌توان گفت که لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ پذیرفته‌است که سیاست ارزی اتخاذ شده صادرات را تشویق نمی‌کند. این نیز خلاف روندی است که دولت در قانون بودجه سال ۷۱۳۸۰ تکلیف کرده است.

به طور خلاصه، در ارزیابی برآورده شدن چهار شرط مکتوب در سند قانون بودجه سال ۱۳۸۰، بررسی‌های فوق نشان می‌دهد که لایحه بودجه در سه مورد روندی خلاف خواسته تکلیف شده قانونی را می‌پیماید و در مورد چهارم هم شاید بتوان گفت که خواسته قانون کم و بیش عمل کرده است. براساس نتیجه‌گیری بالا می‌توان مدعی شد که نرخ ارز در شروع دوره بودجه سال ۱۳۸۱، حتی در صورت ثابت باقی ماندن تا پایان دوره، خلاف روند درخواستی قانون بودجه سال ۱۳۸۰ عمل خواهد کرد. تغییر نرخ و تداوم تضعیف ریال ایران در سال ۱۳۸۱، که بسیار محتمل است، باعث دور افتادن از خواسته قانون بودجه سال ۱۳۸۰ می‌شود.

تحقق شروط مندرج در قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بودجه سال ۱۳۸۱ باید در قالب برنامه سوم متبلور شود. با این اوصاف لازم است رفتارهای ارزی بودجه در قالب رفتارهای ارزی برنامه متبلور شود. برنامه سوم در مورد جنبه‌های مختلف سیاست‌های ارزی، نرخ برابری پول ملی به پول‌های خارجی، تشویق صادرات و کاهش بدهی‌های ارزی احکام متفاوت و بسیار پریچ و خمی صادر کرده است. برای روشن شدن موضوع، مجموعه این احکام و موضوع‌های مطرح شده در آن‌ها بر اساس آخرین اصلاحات انجام شده در جدول شماره ۴ درج شده است.

جدول ۲- مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۱	۶۰	<p>۱. به منظور ایجاد ثبات در میزان درآمدهای ارزی حاصل از صدور نفت خام در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و تبدیل دارایی‌های حاصل از فروش نفت خام به دیگر انواع ذخایر و سرمایه‌گذاری و فراهم آوردن امکان تحقق فعالیت‌های پیش‌بینی شده در برنامه، دولت مکلف است با ایجاد حساب ذخیره ارزی حاصل از صادرات نفت خام اقدام‌های زیر را مأمول دارد:</p> <p>الف) از سال ۱۳۷۹ مازاد درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت خام نسبت به ارقام پیش‌بینی شده در جدول شماره ۲ این قانون در حساب سپرده دولت نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تحت عنوان حساب ذخیره ارزی درآمد نفت خام نگهداری می‌شود.</p>	<p>زمینه تبصره، تراز کردن دوره‌ای و ایجاد ثبات در میزان درآمدهای ارزی نفتی قابل هزینه شدن در اقتصاد ملی.</p> <p>بر اساس ماده ۶۰ قانون برنامه سوم دولت باید دو حساب ذخیره ارزی و ریالی افتتاح می‌کرد و در چارچوب مفاد قانون برنامه عملیاتی در این حساب‌ها انجام می‌داد. قابل ذکر است که تبصره ۶۰ قانون برنامه دوم در سال ۱۳۷۹ مورد تجدید نظر قرار گرفته است.</p> <p>آن چه که در مورد این حساب باید به آن‌ها توجه شود عبارت‌اند:</p> <ul style="list-style-type: none"> - مقدار موجودی این حساب؛ - روال استفاده از آن؛ - برداشت‌های ارزی و ریالی از حساب و واریز مجدد به آن؛ - تفاوت رقم موجودی با آن چه بر اساس مستندات برنامه باید

پیشگاه علوم انسانی - فنی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۲- مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	مثن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>ب) در طول سال های برنامه سوم توسعه، در صورتی که درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام، کم تر از ارقام مندرج در جدول شماره ۲ این قانون باشد، دولت می تواند در فواصل زمانی معین سه ماهه از موجودی حساب ذخیره ارزی برداشت نماید. معادل ریالی این وجوه در حساب درآمد عمومی دولت منظور می گردد.</p> <p>ج) به دولت اجازه داده می شود حداکثر معادل ۵۰ درصد حساب ذخیره ارزی برای سرمایه گذاری و تأمین بخشی از اعتبارات مورد نیاز طرح های تولیدی و کارآفرینی صنعتی، معدنی، کشاورزی، حمل و نقل و خدمات فنی و مهندسی بخش غیردولتی که توجیه فنی و اقتصادی آنها به تأیید وزارتخانه های تخصصی ذی ربط رسیده است، از طریق شبکه بانکی داخلی و بانک های ایرانی خارج از کشور به صورت تسهیلات یا تضمین کالی استفاده نماید.</p> <p>د) استفاده از وجوه حساب ذخیره ارزی برای تأمین هزینه های بودجه عمومی دولت صرفاً در صورت کاهش درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام نسبت به ارقام مصوب و عدم امکان تأمین</p>	<p>وجود می داشت - و کارایی مدیریتی بانک مرکزی در کسب سود از حساب های ارزی و ریالی. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تدوین آیین نامه اجرایی این تبصره با کمک وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.</p> <p>ب) افتتاح دو حساب ارزی و ریالی به نام های حساب ذخیره ریالی و حساب ذخیره ارزی به نام دولت.</p> <p>پ) تدوین ساز و کارهای برداشت از هر یک از این دو حساب و واریز به آنها.</p> <p>ت) تدوین ضابطه های سودآور کردن منابع موجود در این حساب ها در زمانی که موجودی حساب ها مثبت باشد.</p> <p>ث) تدوین دستور کار برای گزارش دهی به مجلس در مورد موجودی و استفاده از حساب.</p> <p>ج) گزارش دادن به مقامات و مجلس در مورد عملکرد حساب های ذخیره.</p> <p>چ) تدوین ضابطه های شناسایی بخش خصوصی مشمول استفاده از منابع ریالی حساب ذخیره ریالی.</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه														
		<p>اعتبارات مصوب از مالیات و سایر منابع، مجاز خواهد بود و استفاده از آن برای تأمین کسری ناشی از درآمدهای غیرنفتی بودجه عمومی دولت ممنوع است.</p> <p>ه) آیین نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد مشترک سازمان مدیریت و برنامه ریزی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و وزارت امور اقتصادی و دارایی حداکثر ظرف مدت سه ماه از تصویب این قانون به تصویب هیات وزیران خواهد رسید.</p> <p>۲. جدول شماره ۲ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران موضوع پیش بینی درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام به شرح زیر اصلاح می گردد:</p>	<p>ح) ارائه آمار در مورد استفاده کنندگان از منابع حساب های ذخیره و ماهیت قراردادهای منعقد شده بین بانک مرکزی و متقاضیان احتمالی. این آمار به ویژه باید بخش های اقتصادی استفاده کننده از منابع این حساب ها را مشخص نماید.</p>														
		<table border="1"> <thead> <tr> <th>سال شرح</th> <th>صادرات نفت خام</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۱۳۷۸</td> <td>۱۰,۹۵۱</td> </tr> <tr> <td>۱۳۷۹</td> <td>۱۱,۵۰۰</td> </tr> <tr> <td>۱۳۸۰</td> <td>۱۲,۸۶۴</td> </tr> <tr> <td>۱۳۸۱</td> <td>۱۱,۰۵۸</td> </tr> <tr> <td>۱۳۸۲</td> <td>۱۱,۵۷۸</td> </tr> <tr> <td>۱۳۸۳</td> <td>۱۲,۰۸۶</td> </tr> </tbody> </table> <p>ارقام به میلیون دلار</p>	سال شرح	صادرات نفت خام	۱۳۷۸	۱۰,۹۵۱	۱۳۷۹	۱۱,۵۰۰	۱۳۸۰	۱۲,۸۶۴	۱۳۸۱	۱۱,۰۵۸	۱۳۸۲	۱۱,۵۷۸	۱۳۸۳	۱۲,۰۸۶	
سال شرح	صادرات نفت خام																
۱۳۷۸	۱۰,۹۵۱																
۱۳۷۹	۱۱,۵۰۰																
۱۳۸۰	۱۲,۸۶۴																
۱۳۸۱	۱۱,۰۵۸																
۱۳۸۲	۱۱,۵۷۸																
۱۳۸۳	۱۲,۰۸۶																

جدول ۲- مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۲	۸۵	<p>الف) به منظور تنظیم تعهدات ارزی کشور بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکت های دولتی موضوع ماده ۱۱ این قانون، ملزم به رعایت موارد ذیل هستند:</p> <p>۱. عملیات و معاملات ارزی خود را از طریق حساب های ارزی که در بانک های داخل یا خارج با تأیید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران افتتاح می کنند، انجام دهند. بانک های عامل ایرانی مکلفند خدمات مورد نیاز آن ها را در سطح استانداردهای بین المللی تأمین کنند.</p> <p>۲. ظرف سه ماه از تصویب این قانون لیست کلیه حساب های ارزی خارج از کشور را به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران اعلام نمایند، ادامه کار آن ها از این پس منوط به تأیید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است.</p> <p>ب) به دولت اجازه داده می شود با رعایت شرایط زیر نسبت به اخذ یا تضمین تسهیلات مالی خارجی در قالب لوابیح بودجه سنواتی اقدام نماید.</p> <p>۱. زمان بندی بازپرداخت بدهی ها و تعهدات اعم از میان مدت و کوتاه مدت خارجی باید به گونه ای تنظیم گردد که بازپرداخت های سالانه این بدهی ها و</p>	<p>زمینه تبصره، تنظیم تعهدات ارزی کشور اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تنظیم دستور کار برای ملزم کردن همه دستگاه های دولتی ایرانی به انجام عملیات ارزی با بانک های ایرانی.</p> <p>ب) تنظیم دستور کار برای بانک های ایرانی به منظور بالا بردن استاندارد خدمات ارائه شده.</p> <p>پ) نظارت بر تبصره های تکلیفی به ترتیبی که از منابع این تبصره ها برای مبادلات ارزی استفاده نشود.</p> <p>ت) نظارت بر بسته شدن حساب های ارزی سازمان ها و مؤسسات دولتی.</p> <p>ث) برآورد ارزش حال خالص بدهی ها در هر دوره زمانی و پیش بینی روند تغییر این بدهی ها برای حصول اطمینان از مطلوب بودن رقم در پایان دوره برنامه.</p> <p>ج) برآورد میزان بدهی ها برای حصول اطمینان از محدود شدن بدهی ها به ۳۰ درصد درآمد دولت در سال پایانی برنامه.</p> <p>چ) برآورد درآمد ارزی دولت در سال پایانی برنامه و تجدید نظر دوره ای این درآمد.</p> <p>موضوعی که در مورد این ماده وجود دارد بیچ و خمی است که بانک مرکزی برای</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>تعهدات - بدون در نظر گرفتن تعهدات ناشی از بیع متقابل - پس از سال پایانی برنامه، از سی درصد درآمدهای ارزی دولت در سال آخر برنامه سوم تجاوز نکند. در استفاده از تسهیلات خارجی، اولویت با تسهیلات بلندمدت خواهد بود.</p> <p>۲. دولت موظف است میزان تعهدات و بدهی های خارجی کشور در طول برنامه سوم را به گونه ای تنظیم نماید تا ارزش حال خالص بدهی ها و تعهدات کشور (مابه التفاوت ارزش حال بدهی ها، تعهدات کشور و ذخایر ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران) در سال آخر برنامه سوم بیش از بیست و پنج میلیارد (۲۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) دلار نباشد.</p> <p>ج) در مورد طرح های دولتی که از تسهیلات مالی خارجی استفاده می کنند، دستگاه های اجرایی موظف به رعایت موارد ذیل خواهند بود</p> <p>۱. تمامی طرح ها با مسئولیت وزیر یا بالاترین مقام اجرایی دستگاه ذی ربط و تأیید شورای اقتصاد، دارای توجیه فنی، اقتصادی و مالی باشند و مجموع هزینه های اجرای کامل آن ها از سقف های تعیین شده تجاوز نکند. تعیین زمان بندی دریافت و بازپرداخت تسهیلات هر طرح و میزان استفاده آن از ساخت داخل یا توجه</p>	<p>کاهش میزان بدهی ها گذاشته است. معاملات وزارت نفت و سایر دستگاه هایی که به دریافت منابع مالی از خارج مبادرت ورزیده اند نباید از قلم بیفتد. بانک مرکزی در گزارش دهی خود باید کل تعهدات ارزی، شامل تعهدات مربوط به بیع متقابل وزارت نفت را منظور نماید. از آن جا که کاهش بدهی ها ظرف مدتی کوتاه امکان پذیر نیست، باید توجه داشت که بانک مرکزی از هم اکنون برنامه کاری خود را برای تنظیم بدهی ها اعلام می کند.</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>به ظرفیت‌ها، امکانات و توانایی‌های داخلی و بارعایت قانون (حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات مصوب (۱۳۷۵/۱۲/۱۲) و نیز رعایت شرایط زیست محیطی در اجرای هر یک از طرح‌ها، باید به مصوب شورای اقتصاد برسد.</p> <p>۲. قبل از عقد قرارداد با ارائه توجیهات فنی و اقتصادی با سازمان برنامه و بودجه موافقتنامه مبادله کنند.</p> <p>۳. هرگونه معامله و قرارداد خارجی را که بیش از یک میلیون (۱,۰۰۰,۰۰۰) دلار باشد تنها از طریق مناقصه محدود باین المللی (با درج آگهی مناقصه در روزنامه‌های کثیرالانتشار داخلی و خارجی) انجام و منعقد کنند.</p> <p>در کلیه مناقصه‌ها حق کنترل و بازرسی کمی و کیفی و کنترل قیمت برای کلیه کالاهای وارداتی و پروژه‌ها برای خریدار محفوظ است. وزیر یا بالاترین مقام اجرایی ذی ربط مسئول حسن اجرای این موضوع است. دولت مکلف است همراه با لوایح بودجه سالانه جداول دریافت‌ها و پرداخت‌های ارزی</p>		

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>را برای سال های باقی مانده از برنامه ارائه نماید.</p> <p>۸- دولت موظف است طرح های بیع متقابل خود و دستگاه های موضوع ماده ۱۱ این قانون و مؤسسات و نهادهای عمومی غیر دولتی و بانک ها را در لوایح بودجه سالانه برنامه ارائه و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی اجرا نماید.</p> <p>و- آیین نامه اجرایی این ماده با پیشنهاد مشترک سازمان برنامه و بودجه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p>	<p>پرداخت های ارزی</p>
۳	۹۸	<p>به منظور افزایش شرایط رقابتی در بازارهای مالی و تشویق پس انداز و سرمایه گذاری و ایجاد زمینه رشد و توسعه اقتصادی کشور و جلوگیری از ضرر روزیان جامعه با توجه به ذیل اصل چهل و چهارم (۳۴) قانون اساسی و در چارچوب ضوابط، قلمرو و شرایط تعیین شده در زیر اجازه تأسیس بانک توسط بخش غیردولتی به اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی داده می شود:</p> <p>الف) سیاست گذاری پولی، اعتباری، ارزی، چاپ اسکناس، ضرب سکه، حفظ ذخایر ارزی، نظارت بر بانک ها و صدور مجوز فعالیت بانکی در قلمرو وظایف دولت بوده و جهت اعمال حاکمیت همچنان در</p>	<p>زمینه تبصره، گرامدسازی مالی صدور مجوز تأسیس بانک به بخش غیردولتی و محدود حضور دولت در بخش مالی کشور اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تدوین دستورالعمل و آیین نامه های لازم برای فعالیت بخش خصوصی در امور واسطه گری مالی.</p> <p>ب) تعیین ضوابطی که بر خورداری از آن هاسبب می شود شخص بتواند مجوز فعالیت به صورت بانک خصوصی را داشته باشد.</p> <p>پ) صدور مجوز برای بانک های خصوصی.</p>

جدول ۲- مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>اختیار دولت بانی می ماند.</p> <p>ب) ضوابط مربوط به نحوه فعالیت بانک ها از قبیل رعایت نسبت های مالی تعیین شده جهت داشتن ساختار مالی سالم و نوع قراردادها و عقود و فعالیت های بانک مطابق قوانین پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱ و قانون عملیات بانکی بدون ربا خواهد بود.</p> <p>ج) دولت می تواند به افراد حقیقی و حقوقی داخلی در صورت دارا بودن شرایط زیر مجوز فعالیت اعطا نماید:</p> <p>۱. داشتن تجربه و دانش لازم در این کار.</p> <p>۲. از نظر مالی توان تأمین سرمایه لازم و انجام کار را داشته باشد.</p> <p>۳. عدم داشتن هرگونه سوء پیشینه اعم از مالی و اخلاقی.</p>	<p>ت) تدوین سیاست های پولی، ارزی و اعتباری و نظارت بر فعالیت بانک ها.</p> <p>ث) تدوین ضوابط و سیاست های حفظ ذخایر ارزی.</p> <p>- موضوعی که در این مورد مطرح می شود این است که آیا بانک مرکزی توانایی سیاست گذاری پولی را داشته است و آیا زمینه را برای فعالیت بخش خصوصی در امور واسطه گری مالی فراهم ساخته است یا خیر؟</p>
۲	۸۶	<p>به منظور تنظیم و ایجاد تعادل در بازار ارز و تشویق خرید کالا و خدمات از داخل کشور، کمیته ای به ریاست رئیس جمهور و عضویت وزیران امور اقتصادی و دارایی، بازرگانی، امور خارجه و رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، رئیس سازمان برنامه و بودجه و دو نفر از وزرا به انتخاب هیأت وزیران تشکیل می شود.</p> <p>تبصره ۱- سه نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی از کمسیون های</p>	<p>زمینه تبصره: ایجاد تعادل در بازار ارز</p> <p>در مورد حفظ ارزش پول ملی اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تشکیل کمیته تنظیم و ایجاد تعادل در بازار ارز.</p> <p>ب) تدوین دستورالعمل ها و آیین نامه های کاری مربوط به کمیته.</p> <p>پ) تدوین گزارش های فصلی و ارسال آن به کمیته های مختلف مجلس.</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>امور بازرگانی و توزیع، امور برنامه و بودجه و امور اقتصادی و دارایی و تعاون به انتخاب مجلس به عنوان ناظر در این کمیته شرکت می نمایند. دبیرخانه کمیته موظف است هر سه ماه یک بار گزارش عملکرد جلسات کمیته را برای کمیسیون های امور بازرگانی و توزیع، امور برنامه و بودجه و امور اقتصادی و دارایی و تعاون ارسال نمایند. دبیرخانه این کمیته در بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مستقر خواهد شد.</p> <p>تبصره ۲- وزارت بازرگانی مسئول تنظیم تراز تجاری کشور خواهد بود و کلیه وزارتخانه ها موظفند در تهیه برنامه های عملیاتی و تقسیم اهداف کمی و کیفی، تنظیم و تفویض تراز تجاری کشور همکاری لازم با وزارت بازرگانی به عمل آورند.</p> <p>تبصره ۳- سیاست ارزی دولت باید به گونه ای تنظیم گردد که موجب حفظ ارزش پول ملی گردد.</p>	<p>ت) سیاست گذاری برای حفظ ارزش ریال.</p> <p>ث) چاره اندیشی برای جلوگیری از افت ارزش ریال.</p> <p>- موضوعی که در این تبصره می تواند با اهمیت باشد این است که بر اساس قانون برنامه سوم، سیاست های ارزی کشور باید به گونه ای تدوین شود که موجب حفظ ارزش پول ملی گردد. در سال نخست برنامه، به رغم افزایش چشمگیر درآمدهای ارزی کشور در مقایسه با ارقام برنامه، ریال ایران حدود نیمی از ارزش خود را از دست داده است. در این جا باید دلایل این افت ارزش ارائه شود. این برآورد فقط روند ارز در بازار آزاد را نشان می دهد. در صورتی که نرخ مؤثر برابری دلار امریکا به ریال ایران در نظر گرفته شود، افت ارزش ریال به مراتب بیش از این مقدار می شود.</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۵	۸۷	<p>به منظور حمایت از تولیدات داخلی، به دولت اجازه داده می شود بخشی از کالاهای اساسی که با ارز رسمی وارد می شود و امکان تولید آن در داخل وجود دارد را از داخل خریداری نموده و نسبت به فروش ارز صرفه جویی شده به قیمت واریزنامه ای اقدام و درآمد حاصل را به درآمد عمومی واریز نماید.</p> <p>معادل وجوه واریزی فوق، برای تأمین اعتبار مورد نیاز جهت خرید کالای جایگزین از تولیدات داخلی و نیز پرداخت تمام یا قسمتی از سود تسهیلات سرمایه گذاری به منظور افزایش تولید کالاهای مذکور، در قالب لوایح بودجه سنواتی در اختیار دستگاه های اجرایی ذی ربط قرار خواهد گرفت. آیین نامه اجرایی این ماده شامل نحوه تصمیم گیری برای خرید از داخل، نحوه واریز مابه التفاوت به خزانه و نحوه پرداخت به دستگاه اجرایی ذی ربط، نحوه صدور تضمین خرید به تولیدکنندگان و ساز و کار تنظیم بازار کالاهای مذکور بنا به پیشنهاد وزارت بازرگانی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سازمان برنامه و بودجه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p>	<p>زمینه تبصره، تشویق تولید کالاهای اساسی در داخل کشور در مورد پرداخت ریال، معادل مابه التفاوت نرخ رسمی و نرخ بازار آزاد به واحدهایی که به جای خرید کالاهای اساسی از خارج، این کالاها را از داخل تهیه کرده اند.</p> <p>اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تعیین مقدار کالاهای اساسی جایگزین شده به جای کالاهای اساسی وارداتی.</p> <p>ب) تعیین ارزش ارزی کالاهای اساسی جایگزین شده.</p> <p>پ) فروش ارز معادل هزینه ارزی کالاهای جایگزین شده در بازار آزاد و واریز ریال آن به خزانه.</p> <p>ت) ارائه صورت حساب انجام کار به خزانه و مطلع کردن مجلس از انجام کار.</p>

جدول ۲ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۶	۸۹	<p>به منظور حمایت از تولید و صادرات، کلیه دستگاه‌های اجرایی که بابت خرید کالاها یا انجام پروژه‌ها از ارز استفاده می‌نمایند موظفند حداقل ده درصد قیمت کالا یا هزینه ارزی پروژه را از محل تحویل کالاهای ساخت داخل پرداخت نمایند. موارد استثنایی با تأیید شورای اقتصاد یا وزیر دستگاه ذی‌ربط بلامانع است.</p>	<p>زمینه تبصره، جایگزینی واردات در مورد کالاهای استفاده شده در پروژه‌های ارزی. در مورد پرداخت دست کم ده درصد از هزینه ارزی پروژه‌ها از محل تحویل کالاهای ساخت داخل توسط دستگاه‌های اجرایی. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تدوین دستور کار برای تشخیص ده درصدی که باید با کالا و خدمات پرداخت می‌شده است.</p> <p>ب) تدوین جدول صرفه جویی ارزی ناشی از این تبصره.</p> <p>پ) اعلام نتایج تبصره به دولت و مجلس.</p> <p>- موضوع مهم در این تبصره این است که برای هر مورد دریافت ارز توسط دستگاه‌های اجرایی باید اعلام وضعیت شود که ده درصد ارز درخواستی که با استفاده از کالاها و خدمات داخلی پرداخت می‌شود، با چه کالاها و خدماتی پرداخت شده است. در این جامقام پولی باید اطمینان حاصل کند که زیادتمای صورت نمی‌گیرد و به راستی ده درصد از هزینه طرح‌ها از محل کالاها و خدمات ساخت داخل پرداخت می‌شود.</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۷	۹۷	<p>به بانک های صنعت و معدن، کشاورزی و توسعه صادرات اجازه داده می شود برای تأمین منابع مالی طرح های خیردولتی که دارای توجیه فنی، اقتصادی و مالی باشند، از منابع مالی خارجی استفاده کرده و بازپرداخت آن را تعهد کنند. دولت و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران هیچ گونه تعهد یا تضمینی در قبال بازپرداخت این منابع نخواهند داشت. در هر حال الزامات مذکور در بند «ب» ماده ۸۵ این قانون لازم الرعایه است.</p>	<p>زمینه تبصره، وام گیری از خارج (دریافت وام و اعتبار خارجی) توسط تعدادی از بانک های کشور و تضمین مستقیم بازپرداخت آن منابع. صدور مجوز برای بانک های تخصصی در زمینه تأمین منابع از خارج بدون مسئولیت بانک مرکزی. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) ثبت مبالغ وام دریافتی بانک ها.</p> <p>ب) تنظیم بدهی های بانک ها در قالب تدابیر تبصره ۸۵ قانون برنامه سوم.</p>
۸	۵۳	<p>کمیته ای متشکل از وزرای امور خارجه، کار و امور اجتماعی، امور اقتصادی و دارایی و رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برنامه ریزی، هدایت و نظارت و پیش بینی تمهیدات لازم را از نظر قوانین و مقررات برای اعزام نیروی کار به خارج از کشور برعهده خواهد داشت. آیین نامه اجرایی این ماده مشتمل بر چگونگی برقراری تسهیلات و حمایت های قانونی از اعزام شوندگان و اعزام کنندگان (کارپایی های خصوصی) و جذب درآمد ارزی افراد اعزام شده توسط این کمیته تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p>	<p>زمینه تبصره، قانونمند کردن صدور نیروی کار به خارج از کشور. نقش بانک مرکزی در این مورد عبارت است از عضویت رئیس کل بانک مرکزی در کمیته اعزام نیروی کار به خارج. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) قبول عضویت و شرکت در نشست های کمیته.</p> <p>ب) تدوین گزارش های کاری و دستورالعمل ها.</p> <p>پ) ابلاغ دستورالعمل ها.</p> <p>ت) تهیه گزارش عملکرد درباره نتایج کار کمیته.</p>

جدول ۲ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۹	۱۱۳	<p>به منظور تحقق جهش صادراتی در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور؛ الف) حقوق گمرکی و سود بازرگانی مواد اولیه و واسطه‌ای وارداتی مورد استفاده در تولید کالاهای صادراتی پس از صدور محصولات تولیدی براساس آیین نامه‌ای که به پیشنهاد وزارت بازرگانی تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد مسترد خواهد شد. ب) کالاهای و خدماتی که صادر می‌شوند مشمول پرداخت عوارض و مالیات نخواهند بود. ج) صادرات کالا و خدمات از انحصار هرگونه مجوز به استثنای استانداردهای اجباری و گواهی‌های مرسوم در تجارت بین‌المللی (مورد درخواست خریداران) معاف‌اند. د) کلیه تشویق‌ها و امتیازاتی که برای صادرات کالا وجود دارد به صادرات خدمات نیز تسری می‌یابد. ه) صندوق‌های غیردولتی توسعه صادرات مورد حمایت دولت قرار می‌گیرند. و) به منظور پشتیبانی از صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات فنی و مهندسی از سال ۱۳۷۹ به تناسب افزایش صادرات غیرنفتی و خدمات فنی و مهندسی منابع ارزی و</p>	<p>زمینه تبصره: تشویق صادرات غیرنفتی. نقش بانک مرکزی در این مورد عبارت است از مشارکت بانک مرکزی در تدوین آیین نامه مربوط به نحوه اعطای اعتبار توسط بانک توسعه صادرات. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است؛ الف) مشارکت در تدوین آیین نامه.</p>

جدول ۲ - مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>ریالی از محل مازاد درآمد حاصل از صادرات نفت به عنوان سهم دولت در افزایش سرمایه بانک توسعه صادرات در اختیار بانک مزبور قرار می گیرد، به صورتی که این افزایش سرمایه بانک در طول هر سال و سال پایان برنامه سوم متناسب با اهداف مندرج در این قانون باشد و به تحقق اهداف مذکور کمک نماید. آیین نامه مربوط به نحوه اعطای اعتبار و شرایط آن مشترکاً توسط وزارت امور اقتصادی و دولتی و سازمان برنامه و بودجه و با همکاری بانک مرکزی تهیه و به تصویب هیأت دولت خواهد رسید.</p> <p>ز) بانک توسعه صادرات مکلف است مانده وصول نشده ارز تنخواه صادراتی موضوع بند «پ» تبصره ۲۵ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۰ را حداکثر تا پایان برنامه سوم توسعه وصول نماید. مبالغ وصول شده به عنوان سرمایه دولت نزد بانک منظور شده و از محل آن تسهیلات به صادرکنندگان پرداخت خواهد شد. نحوه تسویه تمامی تنخواه ارزی مذکور و نرخ سود متعلقه راهیات وزیران ظرف سه ماه از تصویب این قانون تعیین و به بانک توسعه صادرات</p>		

جدول ۴- مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>ایران ابلاغ خواهد نمود. ح- کلیه وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و همچنین اشخاص حقیقی و حقوقی مقیم ایران مکلفند قبل از برپایی هرگونه نمایشگاه تجاری- صنعتی بین المللی در داخل و خارج از کشور یا شرکت در نمایشگاه های بین المللی، برنامه های خود را با مرکز توسعه صادرات ایران هماهنگ و به تأیید مرکز مزبور برسانند.</p>		
<p>زمینه تبصره، مشارکت در تعیین خطمشی های صادرات کشور. نقش بانک مرکزی در این مورد عبارت است از مشارکت در شورای عالی توسعه صادرات. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است: الف) فعال کردن شورای عالی صادرات. ب) سیاست گذاری در شورای عالی صادرات برای توسعه صادرات غیرنفتی.</p>	<p>به منظور تنظیم خطمشی های صادرات کشور و تعیین کمک ها و تسهیلات قابل ارائه به بخش صادرات و رفع مشکلات و موانع آن و اجرای سیاست های مصوب برنامه سوم، شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی به ریاست رئیس جمهور یا معاون اول وی و عضویت وزیران بازرگانی، صنایع، معادن و فلزات، تعاون، امور خارجه، نفت، امور اقتصادی و دارایی، کشاورزی، جهاد سازندگی و رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مدیر عامل بانک توسعه صادرات و رؤسای مرکز توسعه صادرات ایران، گمرک جمهوری اسلامی ایران، اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران و اتاق تعاون تشکیل می شود. دبیرخانه</p>	۱۱۷	۱۰

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>شورای مزبور در وزارت بازرگانی مستقر بوده و پیشنهادهای این شورا پس از تصویب هیأت وزیران در حدود قوانین مربوط در ارتباط با ایجاد تسهیلات صادراتی برای کلیه وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و همچنین اشخاص خصوصی اعم از حقوقی و حقیقی لازم الاجرا خواهد بود. سه نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی از کمیسیون های امور بازرگانی و توزیع، امور برنامه و بودجه و امور اقتصادی و دارایی و تعاون به عنوان ناظر در جلسات شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی شرکت می نمایند. دبیرخانه شورای مذکور موظف است گزارش عملکرد شورا را هر سه ماه یک بار به کمیسیون های مذکور ارسال نماید. کمیته توسعه صادرات استان به ریاست استاندار و عضویت مدیران کل بازرگانی، گمرک، سازمان برنامه و بودجه و ادارات کل ذی ربط حسب مورد و مدیر عامل بانک صادرات استان تشکیل می شود وظایف دبیرخانه کمیته توسعه صادرات استان بر عهده اداره کل بازرگانی استان خواهد بود.</p>		

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
۱۱	۱۶۴	<p>در طی سال های اجرای برنامه سوم، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مقرراتی را معمول خواهد داشت که بانک های کشور بتوانند در مبادی ورودی هوایی، دریایی، زمینی، هتل ها و دفاتر خدمات جهانگردی نسبت به خرید ارز گردشگرانی که به ایران آمده اند، اقدام کنند. شعب نظام بانکی همچنین می توانند به این گردشگران که قصد خروج از کشور دارند، به شرط ارائه مدارک لازم ارزهای معتبر بفروشند. آیین نامه اجرایی این ماده شامل نوع مدارک و مستندات لازم برای استفاده از تسهیلات پیش بینی شده و سایر مقررات مورد نیاز به پیشنهاد مشترک بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان برنامه و بودجه، به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p>	<p>زمینه تبصره: تشویق گردشگری از راه ارائه خدمات ارزی. مجوز افتتاح شعبه های بانکی در مبادی ورود و خروج با هدف خرید ارز مسافران و فروش ارز به مسافران اعزام خارج. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است: الف) تدوین آیین نامه. ب) صدور مجوز برای بانک های متقاضی افتتاح شعبه در مبادی ورود و خروج.</p>
۱۲	۸۸	<p>به منظور استفاده حداکثر از توان فنی و مهندسی، تولیدی، صنعتی و اجرایی کشور، دستگاه های اجرایی موضوع این قانون موظفند به هنگام انجام کلیه معاملات از پیمانکاران و سازندگان ایرانی در چارچوب رتبه بندی سازمان برنامه و بودجه دعوت به عمل آورند و با رعایت قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی کشور در کلیه معاملات، شرایط</p>	<p>زمینه تبصره: استفاده بهتر از توان مهندسی کشور با تقویت بخش های ارزی و ارزی. حضور بانک مرکزی برای یکسان سازی ارزی صورت می پذیرد. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است: الف) تشکیل کمیته. ب) تدوین مقررات. پ) اطلاع رسانی در مورد نتایج و دستاوردها.</p>

جدول ۴- مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		یکسان ارزی و ریالی جهت پیمانکاران، مشاوران و سازندگان و تولیدکنندگان داخلی و خارجی معمول دارند.	
۱۳	۱۰۶	<p>به دولت اجازه داده می شود، الف) به منظور جلب منابع مالی بیش تر جهت سرمایه گذاری و تسریع در اجرای طرح های تأمین آب و خاک کشاورزی، شبکه های اصلی و فرعی آبیاری و زهکشی طرح های کوچک آبی و احیای قنوات و چشمه سارها، دام و طیور و دامپزشکی و شیلات، منابع طبیعی (جنگل، مرتع و بیابان) آبخیزداری، نوغانداری، زراعت و باغداری اعتبارات لازم را در بودجه های سالانه منظور و از طریق وزارتخانه ذی ربط در اختیار بانک کشاورزی قرار دهد. مبالغ پرداختی به بانک کشاورزی به هزینه قطعی منظور می شود. بانک کشاورزی موظف است از محل تلفیق منابع مذکور با منابع اعتباری سیستم بانکی و منابع حاصل از مشارکت تولیدکنندگان و بهره برداران بخش کشاورزی جهت سرمایه گذاری در طرح هایی که دارای توجیه فنی و اقتصادی هستند، در چارچوب مقررات، تسهیلات اعطا کند. در صورت لزوم بخشی از نیازهای اعتباری طرح های مذکور که از</p>	<p>زمینه تبصره، تعیین سطح واردات با هدف صرفه جویی ارزی (ورود دانه های روغنی به جای کنجاله). اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است: الف) صدور بخشنامه برای مشخص کردن نحوه جایگزینی واردات. ب) طراحی الگوی بهره برداری بهینه از دیدگاه ارزی و ارزآوری.</p>

جدول ۲ - مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>محل بودجه عمومی دولت تأمین می شود، می تواند به عنوان کمک بلاعوض تلقی گردد. عنوان و سهم حمایت دولت در قالب کمک بلاعوض و یارانه سود انتظاری در طرح های مشمول دریالت این کمک، توسط کمیته ای مرکب از وزارتخانه های ذی ربط و سازمان برنامه و بودجه تعیین خواهد شد. میالغ دریالتی از بابت بازپرداخت اقساط تسهیلاتی که از محل بودجه عمومی تأمین شده است، مجدداً به روش فوق الذکر مورد استفاده قرار می گیرد.</p> <p>ب) به منظور تجهیز منابع برای سرمایه گذاری در بخش کشاورزی هر ساله بخشی از منابع خود را که در بودجه سالانه مشخص خواهد شد، از طریق دستگاه های ذی ربط به صورت کمک به صندوق های غیردولتی توسعه کشاورزی و دامداری یا به صورت وجوه اداره شده در اختیار صندوق های مذکور و بانک کشاورزی قرار دهد.</p> <p>ج) در طول سال های برنامه سوم حداقل بیست و پنج درصد از تسهیلات اعطایی کلیه بانک های کشور را با هماهنگی دستگاه های اجرایی ذی ربط به بخش آب و کشاورزی اختصاص دهد.</p>		

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>د) تأمین اعتبارات بخش آب و کشاورزی را در اولویت قرار داده و بدون توجه به میزان وصول درآمدهای پیش‌بینی شده، به‌طور صددرصد تخصیص و از طریق خزانه پرداخت نماید.</p> <p>ه) دولت موظف است به‌جای واردات روغن و کنجاله در جهت اشتغال و صرفه‌جویی ارزی، دانه‌های روغنی وارد نماید.</p> <p>تبصره ۱- دولت مکلف است به منظور افزایش توان تولید اقتصادی درآمدهای ارزی، در طول برنامه با اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم امکان تطبیق الگوی کشت در مناطق مختلف با امکانات و ظرفیت‌های آبی را فراهم و کارایی اقتصادی آب را از طریق تخصیص آب به تولید محصولات پاتیار آبی کم‌تر و بازدهی اقتصادی بیش‌تر افزایش دهد. آیین‌نامه اجرایی این تبصره متضمن اهداف کمی، نحوه سازماندهی، تعیین امکانات و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی در سال اول برنامه سوم توسط وزارت نیرو با مشارکت وزارت کشاورزی و جهادسازندگی و سازمان برنامه و بودجه تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p> <p>تبصره ۲- به منظور حفاظت و سامان‌دهی نظام‌های بهره‌برداری از منابع آب کشور</p>		

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
	<p>وزارت نیرو موظف است در طول برنامه اقدامات زیربنایی زیر را به انجام برساند:</p> <p>۱. توسعه و تجهیز شبکه های آمار برداری از منابع آب کشور از نظر کمی و کیفی.</p> <p>۲. ایجاد و توسعه شبکه های اندازه گیری منابع آلوده کننده آب و تقویت مبانی مدیریت کیفی آب.</p> <p>۳. تقویت بازارهای محلی آب.</p> <p>۴. ایجاد و توسعه شبکه های اندازه گیری مصارف آب در بخش کشاورزی.</p> <p>۵. تقویت مبانی حقوقی آب متناسب با تحولات مدیریتی و فناوری.</p> <p>۶. ایجاد مبانی لازم به منظور استقرار نظام های بهره برداری مناسب مبتنی بر تقویت مدیریت های محلی آب. آیین نامه اجرایی این ماده شامل شرایط و ضوابط کمک بلاعوض و پرداخت یارانه سود و کارمزد توسط وزارتخانه های ذی ربط، سازمان برنامه و بودجه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p>		
	<p>تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی گردد و صدور کلیه کالاها و خدمات، به جز موارد ذیل مجاز خواهد بود.</p>	۱۱۴	۱۲

جدول ۲- مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	معن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>الف) اشیای عتیقه و میراث فرهنگی.</p> <p>ب) اقلام داسی یا نباتی که جنبه حفظ ذخایر ژنتیک و یا حفاظت محیط زیست داشته باشند.</p> <p>ج) صادرات کالاهایی که دولت برای تأمین آن ها مستقیماً پارانه پرداخت می کند با پیشنهاد دستگاه مربوطه و تصویب شورای اقتصاد مجاز است.</p> <p>تبصره - به منظور تنظیم بازار داخلی و جبران کمبود احتمالی، وزارت بازرگانی مجاز است در مواردی که تشخیص می دهد از طریق واردات بدون انتقال ارز نسبت به جبران نیازهای داخلی اقدام نماید.</p>	<p>زمینه تبصره، واردات بدون انتقال ارز. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) صدور بخشنامه ها و دستورهای کار.</p> <p>ب) اطلاع رسانی در مورد نتایج و دستاوردها با هدف اصلاح نارسایی ها.</p> <p>پ) تدوین گزارش های لازم برای آگاه سازی مسئولان و ارائه راه حل های اصلاحی.</p>
۱۵	۱۲۰	<p>الف) درآمد حاصل از صادرات فرآورده های نفتی، گاز و میعانات گازی و برق حسب مورد به عنوان درآمد شرکت ملی نفت ایران و شرکت ملی گاز ایران و شرکت توانیر تلقی شده و به مصرف ارزی هزینه عملیات جاری (شامل واردات فرآورده های نفتی و گاز طبیعی) و اجرای طرح های سرمایه ای مصوب مجلس شورای اسلامی می رسد. مبالغ سرمایه گذاری فوق از نظر مالیاتی جزو هزینه های قابل قبول محسوب خواهد شد. به عنوان افزایش سرمایه دولت یا شرکت ملی نفت ایران حسب مورد منظور می شود.</p>	<p>زمینه تبصره: تخصیص ارزهای حاصل از صادرات فرآورده های نفتی، گاز و میعانات گازی و برق به هزینه های ارزی جاری و سرمایه ای سازمان های خاص در بخش نفت، گاز و برق.</p> <p>اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است:</p> <p>الف) تعیین موارد وجود حق تقدم استفاده از منابع ارزی توسط دستگاه های مرتبط بانرزی.</p> <p>ب) اطلاع رسانی در مورد میزان ارزهای استفاده شده و تأثیر آن ها در توسعه اقتصاد کشور.</p> <p>پ) تدوین گزارش های عملکرد و ارزیابی نقاط قوت و ضعف.</p>

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>ب) درصدی از درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام که میزان آن در قوانین بودجه سنواتی تعیین خواهد شد، در قالب ساز و کاری که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، در اختیار شرکت ملی نفت ایران قرار خواهد گرفت تا به منظور تحقق اهداف برنامه طبق قوانین و مقررات موجود هزینه شود.</p> <p>ج) صادرات فرآورده های نفتی پس از تأمین نیازهای داخلی مجاز خواهد بود. مسئولیت تأمین نیاز کشور و تنظیم بازار داخلی فرآورده های نفتی با وزارت نفت خواهد بود.</p> <p>د) دولت موظف است به منظور اصلاح ساختار شرکت های دولتی وابسته به وزارتخانه های نفت و نیرو در راستای اجرای سیاست کاهش تصدی دولت و افزایش کارآمدی اقتصادی، فنی این شرکت ها با در نظر گرفتن بهره مالکانه نفت و گاز مورد مصرف داخلی به عنوان سرمایه ملی طی سال اول برنامه سوم لایحه ای را تنظیم و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.</p>	
۱۶	۱۲۲	الف) وزارت نفت مجاز است بنا به تقاضای بخش خصوصی یا تعاونی رأساً یا با مشارکت خارجی که دارای توان مالی	زمینه تبصره: تضمین فروش ارز به سرمایه گذاران خارجی در زمینه تولید برق، برای تبدیل درآمدهای این سرمایه گذاران به ارز.

جدول ۴- مواد ارزی برنامه سوم

زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه	متن تبصره	ماده	ردیف
<p>اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است، الف) اطلاع رسانی در مورد عملکرد این تبصره. ب) ارزیابی عملکرد و ارائه سیاست‌های اصلاحی.</p>	<p>کافی بوده و تقاضای آن‌ها دارای توجه فنی و اقتصادی و زیست محیطی باشد، مجوز احداث پالایشگاه و واحدهای تولید سایر محصولات وابسته به صنایع نفت را صادر کند. وزارت مذکور موظف است طبق قرارداد تنظیمی مبنی بر تحویل خوراک آن‌ها و خرید فراورده‌های آن‌ها به قیمت‌های بین‌المللی (در صورت نیاز) و همچنین مجوز صادرات محصولات مازاد بر مصرف اقدام کند. ب) وزارت نیرو مجاز است بنا به تقاضای بخش خصوصی یا تعاونی راساً، یا با مشارکت خارجی که دارای توان مالی کافی بوده و تقاضای آن‌ها دارای توجه فنی، اقتصادی و زیست محیطی باشد، مجوز لازم برای احداث نیروگاه و تولید برق صادر کند و شرایط از جمله تسهیلات مربوط به تبدیل درآمد شرکت‌های مزبور به ارز و تضمین خرید برق این گونه واحدها را مشخص و اعلام کند. ج) دولت مکلف است به منظور ترغیب سایر مؤسسات داخلی به تولید هر چه بیش‌تر نیروی برق از نیروگاه‌های خارج از مدیریت و نظارت وزارت نیرو، همه ساله شرایط و قیمت‌های تضمینی خرید برق را تعیین و اعلام کند.</p>		

جدول ۴ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		د) به وزارت نیرو اجازه داده می شود بخشی از تأسیسات و دارایی های شرکت های برق منطقه ای و آب و برق خوزستان در ولتاژ توزیع را به شرکت های توزیع نیروی برق واگذار کند. معادل دارایی های واگذار شده، سهام شرکت های توزیع نیروی برق به برق منطقه ای و سازمان آب و برق خوزستان تعلق می گیرد. این نقل و انتقال از معافیت مالیاتی برخوردار خواهد بود.	
۱۷	۱۹۶	به منظور تنظیم بازار دارو، تأمین ارز مورد نیاز برای ورود مواد اولیه دارویی و داروهای ساخته شده وارداتی، جلوگیری از افزایش بی رویه قیمت داروهای بهداشتی و طولانی مصرف ضروری، حمایت از نظام بیمه ای و جلوگیری از عوارض و مخاطرات دارویی، اقدامات زیر انجام خواهد یافت: الف) فهرست داروهای مجاز همه ساله توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اعلام می شود. ورود، تولید، عرضه و تجویز دارو خارج از فهرست فوق ممنوع است. ب) واردات مواد اولیه ساخت دارو و داروهای حمایتی ولداتی در دوره برنامه پنج ساله سوم بالزررسمی خواهد بود. در صورت تغییر نرخ ارز، مابه التفاوت نرخ مزبور محاسبه و به صورت یارانه ریالی در قانون بودجه منظور خواهد شد.	زمینه تبصره: تضمین ارزان باقی ماندن نرخ ارز برای واردات دارو و مواد اولیه مورد نیاز برای داروسازی حتی در صورت تضعیف ارزش ریال ایران. اقدامات اجرایی در چارچوب تبصره به شرح زیر است: الف) اطلاع رسانی در مورد عملکرد این تبصره. ب) ارزیابی عملکرد و ارائه سیاست های اصلاحی. نکته قابل توجه این است که در حال حاضر مجلس در شرف تغییر این بند از قانون برنامه سوم است و به دلیل فقدان گزارشهای اطلاع رسانی، از وضعی که مجلس مایل است آن را تغییر بدهد، تصویر روشنی وجود ندارد. درمان و آموزش پزشکی از پنجاه درصد درآمد موضوع قانون اصلاح بند ۲ و تبصره ۲ ماده ۵ قانون لزوم بازآموزی

جدول ۲ - مواد ارزی برنامه سوم

ردیف	ماده	متن تبصره	زمینه تبصره، شرح موضوع و اقدامات قابل اجرا در چارچوب برنامه
		<p>ج) داروهای بهداشتی، طولانی مصرف ضروری و داروهای مورد نیاز بیماران صعب‌العلاج و جانبازان علاوه بر استفاده از تسهیلات مذکور در بند «ب» این ماده همچنان مشمول دریافت یارانه ریالی خواهند بود.</p> <p>د) با تقویت و تعمیم نظام بیمه‌ای، یارانه ریالی و ما به التفاوت مذکور در بندهای «ب» و «ج» این ماده متناسب با جمعیت تحت پوشش سازمان‌های بیمه گره به آن‌ها پرداخت خواهد شد.</p> <p>و) عرضه دارو (به استثنای داروهای غیرنسخه‌ای که فهرست آن توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اعلام می‌شود) به مصرف‌کننده نهایی خارج از داروخانه ممنوع است.</p> <p>ز) به منظور تضمین کیفیت داروهای تولیدی، کلیه کارخانه‌های تولیدکننده دارو موظفند با ایجاد واحدهای کنترل کیفیت و به کارگیری متخصصین ذی‌ربط نسبت به کنترل کیفیت تولیدات خود اقدام کنند. به این منظور به کارخانه‌های ذی‌ربط اجازه داده می‌شود با هماهنگی وزارت بهداشت،</p>	<p>و نوآموزی جامعه پزشکی مصوب ۱۳۷۶، در قالب بودجه‌های سالانه استفاده کنند.</p> <p>ح - صد درصد حق سرانه موضوع قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸۳ جانبازان و نیز بیمه مضاعف جانبازان پنجاه درصد و به بالا و تأمین واردات داروها و تجهیزات پزشکی و توانبخشی جانبازان با ارز رسمی بوده و از عوارض و مالیات و حقوق گمرکی و سود بازرگانی معاف می‌باشند. آیین نامه اجرایی این ماده توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p>

مانند، موارد مندرج در این جدول با استفاده از قانون برنامه سوم توسعه استخراج شده است.

مرور مواد ارزی برنامه سوم مندرج در جدول ۲ و مقایسه آن با سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، نشان می‌دهد که عمده‌ترین خواسته‌های قانون برنامه نادیده گرفته شده یا حکمی خلاف آن داده شده است. این موارد به اختصار به شرح زیر است:

۱. حساب ذخیره ارزی

بند «ب» از تبصره ۲۱ لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ حد استفاده از منابع ارزی را بیش از میزان

تعیین شده در ماده ۶۰ قانون برنامه سوم و اصلاحات بعدی آن قرار داده است. بنابراین بودجه از نظر فروش ثروت نفت، خارج از مجوز صادر شده در قانون برنامه سوم عمل می کند.

۲. حساب های ذخیره ارزی و ریالی

در مورد حساب های ذخیره ارزی و ریالی بودجه سکوت اختیار می کند و تأثیر تغییرات نرخ برابری ریال به دلار را بر حساب ذخیره ریالی ارزیابی نمی کند. در مورد برداشت های انجام شده از حساب ذخیره دست کم ضرورت داشت که موضوع مابه التفاوت ناشی از تغییر نرخ ارز مطرح می شد. از طرف دیگر، در بند «د» از تبصره ۲۱ لایحه بودجه ۱۳۸۱ آمده است در صورتی که ریال تضعیف شود، مابه التفاوت ریالی ایجاد شده در نتیجه فروش دلارهای دولت به حساب بودجه واریز می شود. این حکم خلاف روح ماده ۶۰ قانون برنامه سوم است که در آن خواسته شده بود دولت روی مقادیر مشخص درآمدهای ریالی و ارزی برنامه ریزی کند تا بتواند به درستی به خواسته های خود جامه عمل بپوشاند. قابل توجه است که در سند لایحه، سرفصل درآمدی که منابع ریالی اضافی به آن واریز می شود، خالی باقی مانده است. به نظر می رسد که این سرفصل، ردیف درآمدی ۸۱۰۱۰۴ باشد.

۳. زمان بندی بدهی های خارجی

بدون در نظر گرفتن تعهدات ناشی از پس خرید یا بیع متقابل (موضوع قسمت ۱ از بند «ب» از ماده ۸۵ قانون برنامه سوم)، قانون بودجه در بند «ز» از تبصره ۲۱ به این موضوع اشاره می کند که دولت مجاز است تا سقف تعیین شده در ماده ۸۵ قانون برنامه سوم، از منابع خارجی استفاده کند. این حکم را نمی توان مبنای تعیین میزان ایجاد تعهد مجاز توسط دولت در سال ۱۳۸۱ محسوب کرد. از آن جا که بازپرداخت سالانه بدهی ها در این بند مدنظر است، با مراجعه به جدول منابع و مصارف ارزی می توان دید که تا پایان برنامه سوم هر ساله رقمی بیش از ۸ میلیارد دلار از بدهی های کوتاه مدت بازپرداخت می شود. این رقم به تنهایی خلاف حکم برنامه سوم است، زیرا در پایان برنامه سوم درآمدهای ارزی دولت (نه درآمدهای ارزی کل کشور) هرگز به محدوده ۲۷ میلیارد دلار در سال نخواهد رسید. بنابراین تبصره ارزی بودجه نمی تواند از نظر زمان بندی بازپرداخت بدهی های خارجی در چارچوب برنامه سوم عمل کند.

۴. ارزش حال مانده بدهی های خارجی

در مورد ارزش حال مانده بدهی های خارجی که در قسمت ۲ از بند «ب» از ماده ۸۵ قانون برنامه سوم مطرح شده است، لایحه بودجه در بند «ز» از تبصره ۲۱، تنها به صدور یک حکم بدون محدودیت قناعت می کند. برای اجرای این قسمت باید نرخ تنزیل زمان (برای محاسبه ارزش حال) میزان خالص بدهی های ارزی در شروع و پایان هر سال بودجه ای و محدوده مجاز وام گیری در سال های باقی مانده از برنامه سوم، در سندی پیوست لایحه بودجه ارائه می شد. از آن جا که دولت (تا زمان حاضر) هنوز همراه با گزارش های سالانه بودجه، سند بدهی های خود را ارائه نداده و در حال حاضر هنوز نتوانسته است بودجه را در قالب دقیق مشخص شده توسط صندوق بین المللی پول ارائه و موجودی شروع و پایان دوره خود را اعلام نماید، میزان بدهی های دولت در

پایان سال ۱۳۸۱ نادیده گرفته شده است، حال آن که به نظر می‌رسد دولت به محلوله‌های مجاز بدهکاری نزدیک شده باشد. از آن جا که آیین نامه اجرایی این ماده از قانون برنامه با متن اصلی برنامه مغایرت دارد، شایسته است که بودجه موضع خود را در مورد وضعیت این ماده روشن کند.

۵. مجوز استفاده از باقی مانده تسهیلات به روش پس خرید (بیع متقابل)

در مورد مجوز استفاده از باقی مانده تسهیلات به روش بیع متقابل (موضوع تبصره ۲۹ قوانین بودجه سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰ بند «ح» از تبصره ۲۱ لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، پرداخت باقی مانده مجوزهای مورد بحث را مجاز می‌کند، ولی مشخص نیست که مقدار این مجوزها چقدر است، یعنی چه میزان از این مجوزها هنوز باید پرداخت شود. تنها نکته مثبت در این زمینه حکمی است که در پایان بند «ح» از تبصره ۲۱ آمده و براساس آن دستگاه‌های مختلف که بدهی‌هایی به شکل بیع متقابل دارند، مکلف شده‌اند زمان بندی این بدهی‌ها را به بانک مرکزی گزارش دهند.

۶. کمیته مسئول تنظیم بازار

کمیته مسئول تنظیم بازار - موضوع ماده ۸۵ قانون برنامه سوم - در بند «ب» از تبصره ۲۱ لایحه بودجه، در جایگاه کمیته نظارتی قرار دارد، حال آن که در سند برنامه، این کمیته سیاستگذار است و بانک مرکزی یکی از اعضا محسوب می‌شود. از این نظر لایحه بودجه با سند قانون برنامه ناسازگار است.

۷. تقویت ارزش ریال ایران

در مورد تقویت ارزش ریال ایران و الزام دولت به گزینش سیاست ارزی توأم با تقویت ارزش پول ملی، در لایحه بودجه هیچ الزامی برای اجرای این حکم وجود ندارد و حتی نشانه‌های تضعیف ریال در طول سال در لایحه دیده می‌شود.

۸. سیاست استفاده از مابه التفاوت نرخ ارز

در پرداخت کمک به بخش‌های واردکننده کالاها و مورد نیاز عموم که در ماده ۸۷ قانون برنامه ذکر شده است، یکسان سازی نرخ ارز، ساز و کار این ماده را از فعالیت می‌اندازد. بنابراین لازم است که برنامه سوم اصلاح شود. در هر صورت، باید در لایحه بودجه نشانه‌هایی وجود داشته باشد که نشان بدهد به جای ساز و کارهای از کار افتاده چه ساز و کارهای جدیدی فعال شده‌اند.

۹. وام‌گیری مستقیم بانک‌های کشور از خارج

در مورد وام‌گیری مستقیم بانک‌های کشور از خارج برای طرح‌های مختلف، (موضوع ماده ۹۷ قانون برنامه سوم) به دلیل تغییر ساختاری که در بودجه رخ داده است، حکم برنامه نادرست و ناقص ساختار جدید بودجه است. لایحه بودجه این ناسازگاری را نادیده می‌گیرد و در نهایت ترتیبات جایگزینی برای آن ایجاد نمی‌کند. در بند «ط» از تبصره ۲۱ لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، بانک مرکزی مسئولیت تنظیم عملیات ارزی دستگاه‌ها را عهده دار شده است، ولی در بند مذکور نیز اشاره‌ای به بخش‌های اقتصادی وجود ندارد. از آن جا که چنین رفتاری مغایر با ساختار جدید بودجه است، باید وضعیت دستگاه‌ها مشخص شود و نظام ارزی کشور به گونه‌ای تنظیم شود که در نهایت تمام جریان‌های ارزی را مشاهده و ردیابی نماید.

۱۰. جهش صادراتی

یکی از اقدامات ضروری برای شفاف سازی بودجه این است که نشان داده شود مبالغی که تحت عنوان حقوق گمرکی و سود بازرگانی به واردات مواد مصرفی در کالاهای صادراتی، برگشت داده می شود چه مقدار است. این ارقام روی نرخ موثر ارز برای بخش صادرات غیر نفتی اثر می گذارند.

۱۱. پرداخت های دولت به بانک توسعه صادرات

در سند لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، پرداخت های دولت به بانک توسعه صادرات که باید سرمایه بانک محسوب می شد، تحت سرفصل یارانه آمده است. این پرداخت ها را باید خرید دارایی های مالی محسوب کرد و بودجه از این نظر، تصویر برنامه ای را مخدوش ساخته است. به طور خلاصه، در تطابق لایحه بودجه و برنامه توسعه، به روشنی می توان دید که شکاف بین برنامه و بودجه گسترش یافته و بودجه در بیش تر موارد مربوط به ارز با برنامه همخوانی ندارد. رفع تضادها، به ویژه در مواردی که به بدهی های ارزی مربوط می شود، از اولین وظایف تصمیم گیران است.

تأثیر اجرای سیاست ارزی بر بخش های مختلف اقتصادی و چشم انداز تحولات آن بودجه سال ۱۳۸۱ دو تهدید اصلی برای بخش های مختلف اقتصادی دارد که باید شناسایی شود تا برنامه ریزان از همان ابتدای کار بدانند که چه عواقبی پیش روی خود دارند و در نیمه راه اجرای سیاست یکسان سازی نرخ ارز از ادامه سیاست منصرف نشوند. این دو تهدید عبارتند از:

۱. تهدید برخاسته از افزایش قیمت ارز در مقایسه با سال ۱۳۸۰

این مورد سبب می شود که بار هزینه ای مردم و گروه های مختلف جامعه افزایش یابد. شناسایی حجم بار افزوده شده و راه های تخفیف آن در جریان کار ضرورت دارد.

۲. تهدید برخاسته از نوسان های بدهی ارزش ریال و تداوم تضعیف آن

در بودجه باید تمهیداتی برای وضعیت های اضطراری اندیشیده شود. برای این کار لازم است فشاری که به گروه های مختلف وارد می شود اندازه گیری شود تا در صورت بروز بحران اقدامات مقتضی انجام گیرد. در این چارچوب لازم است فشار وارد بر گروه های مختلف در مقابل هر ۱۰ ریال افزایش قیمت دلار آمریکا اندازه گیری شود.

جمع بندی

مسائل مربوط به ارز در بودجه سال ۱۳۸۱ می باید بر مبنای خواسته قانون بودجه سال ۱۳۸۰ و با در نظر گرفتن قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا، قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و مجموعه دستورهای قانونی موردی یا باقی مانده از قوانین بودجه سال های پیش مورد توجه قرار می گرفت. اما در لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ ظاهراً مبنای مذکور رعایت نگردیده است.

۱. مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی برای نخستین بار با هدف اندازه گیری اثر سیاست ارز با استفاده از دو روش برخورد خرد (استفاده از بودجه خانوار شهری سال ۱۳۷۹) و کلان (ساخت ماتریس حساب های اجتماعی محاسبه شده برای سال ۱۳۷۹) برآوردهایی از آثار سیاست جدید به دست آورده و چشم انداز تحولات را ارائه می دهد. نتایج این بررسی در گزارش های جداگانه ارائه خواهد شد.